

Politisk kronik 2. halvår 1989.

Lars Bille

I forårsmånederne 1989 havde regeringen og Socialdemokratiet sat hoveddagsordenen for efteråret politiske debat med offentligørelsen af nogle endog meget omfattende forslag til økonomiske reformer. Socialdemokratiet var kommet først med planen »Gang i 90erne«, som blev lanceret ved et stort pressemøde den 27. april. Regeringens udspil blev præsenteret for offentligheden den 26. maj. Begge forslag var som sagt meget omfattende, hvorfor deres tekniske indhold og økonomiske beregninger ikke skal refereres i detaljer her.

Hovedsigtet i »Gang i 90erne« var en bevarelse af velfærdsstaten og en kraftig reduktion af arbejdsløsheden. Blandt de hovedpunkter, Socialdemokratiet fremlagde til opnåelse heraf, skal nævnes en gradvis indførelse af en obligatorisk pensionsopsparing for alle danskere, en skattereform byggende på bruttoskatteprincippet og en bevarelse af progressionen i beskattningen, således at de højeste indkomster fortsat skulle beskattes kraftigst, en omlægning af afgifterne blandt andet af hensyn til en tilpasning af det danske afgiftsniveau til EF's, samt en stram indkomstpolitik således at stigningstakten i det danske lønniveau kom til at ligge under udlandets. Ifølge Socialdemokratiet ville gennemførelsen af »Gang i 90erne« betyde en socialt afbalanceret sænkning af skattetrykket, en fjernelse af betalingsbalanceunderskuddet og ikke mindst en reduktion af arbejdsløsheden med 120.000.

Hovedsigtet i KVR-regeringens plan var en skattereform indeholdende en kraftig sænkning af personskatterne blandt andet gen-

nem en reduktion af marginalbeskatning (6% og 12% satserne) af de højeste indtægter, en sænkning af erhvervsskatterne begge dele for at fremme opsparing og investering, kraftige offentlige besparelse, øget egenbetaling, en tilpasning af forbrugsafgifterne til EF's, øget uddannelsesindsats på arbejdsmarkedet, samt en reform af dagpengeordningen. Denne plan ville ifølge regeringen fjerne betalingsbalanceunderskuddet og reducere arbejdsløsheden ganske betragteligt.

I mangt og meget lignede de to udspil hinanden. Men der var også afgørende forskelle. I kommentarer til planerne fremhævede Socialdemokratiet bl.a., at regeringens udspil var »en omvendt Robin Hood«, idet skattelettelserne primært ville komme de højeste indkomster til gode. Endvidere var Socialdemokratiet urolig ved forslagene om en dagpengereform og savnede endvidere klarere meldinger om pensionsspørgsmålet.

Regeringen fandt »Gang i 90'erne« alt for utilstrækkelig, fordi den ikke indeholdt de nødvendige store besparelser i den offentlige sektor, og fordi dens skattereform ikke løste problemet med den alt for høje marginalbeskatning, som efter regeringens opfattelse var den afgørende hindring for, at det ikke kunne betale sig for skatteyderne at gøre en ekstra indsats til gavn for opsparingen og investeringslysten og dermed bidrage til en fjernelse af arbejdsløsheden.

Begge parter erklærede dog, at planerne kunne danne grundlag for politiske forhandlinger. Regeringen spillede ud med en klar melding om, at en økonomisk reform af det-

te omfang nødvendigvis måtte have en meget bred tilslutning bag sig, hvorfor statsministeren – kraftigt tilskyndet af Det radikale Venstre – erklærede, at regeringen satsede på at slutte forlig med Socialdemokratiet. Venstres indflydelse kunne dog aflæses i statsministerens tilføjelse om, at Socialdemokratiet selvfølgelig ikke havde vetoet, underforstået at regeringen trods alt også kunne søge sit flertal til anden side, nemlig med Centrumdemokraterne, Kristeligt Folkeparti og Fremskridtspartiet.

Uro i Fremskridtspartiet

Når udviklingen i Fremskridtspartiet tages i betragtning, forekom denne mulighed dog ikke særlig realistisk på dette tidspunkt. Den uro, der var opstået i partiet efter »strammerfløjens« sejr på gruppemødet den 2. juni, var endt med et kraftigt nederlag for denne fløj på et stormøde mellem folketingsgruppen, hovedbestyrelsen og amtsformændene den 25. juni. (se Økonomi og Politik 1989 nr.3).

Men dermed var problemet åbenbart ikke løst. Den 7. september svarede »strammerfløjen« nemlig igen, med hvad der meget lignede et veltilrettelagt kup. Partiets folketingsgruppe var samlet til et tre dages sommermøde på Christiansborg. Da der som afslutning på mødet skulle vælges gruppebestyrelse foreslog Knud Lind fuldstændigt overraskende for gruppeledelsen Kirsten Jacobsen som ny gruppeformand i stedet for Helge Dohrmann. Ved den efterfølgende skriftlige afstemning var stemmefordelingen lige: 8 – 8. Endnu en afstemning gav samme resultat. Herefter blev der trukket lod, og op af papirkurven blev Kirsten Jacobsens navn trukket. I konsekvens heraf trak Pia Kjærsgaard sig som næstformand og i stedet blev Knud Lind valgt til ny næstformand. De øvrige bestyrelsesposter blev besat med et flertal af Mogens Glistrups faste støtter.

Den mere kompromissøgende linie, Helge Dohrmann og Pia Kjærsgaard havde stået som garanter for, var hermed blevet forkastet. Dette udløste omgående en voldsom reaktion blandt partiets tillidsfolk og medlemmer. Et skarpt opgør på partiets forstående landsmøde var uundgåeligt. Men inden det blev afholdt, havde situationen udviklet sig yderligere.

Den 13. september meddelte den nyvalgt gruppeformand Kirsten Jacobsen – blandt andet på baggrund af at hun af sin kreds var blevet truet med ikke at blive genopstillet som kredsens folketingskandidat – at hun trak sig som gruppeformand. Hun ville nu i stedet forslå, at Pia Kjærsgaard valgtes til posten. Hun ønskede imidlertid ikke at blive gruppeformand, en plads der efter hendes opfattelse tilkom Helge Dohrmann. Efter et 4 timer langt møde i folketingsgruppen den 14. september kunne Helge Dohrman og Pia Kjærsgaard så igen sætte sig i formands- og næstformandsstolene med 13 ud af 16 mulige stemmer bag sig. På mødet havde Mogens Holm iøvrigt stillet forslag om, at Mogens Glistrup som en konsekvens af den senere tids uro blev frataget sit livsvarige medlemskab af partiet hovedbestyrelse. Dette forslag til vedtægtsændring af partiets love skulle behandles på landsmødet.

Den 19. september kom meddelelsen om Helge Dohrmanns pludselige død. Denne tragiske hændelse sætte sit præg på landsmødet den 23.-24. september i Vissenbjerg på Fyn. Det blev et efter danske forhold usædvanlig skarpt personopgør mellem partistifteren Mogens Glistrup og »genrejseren« Pia Kjærsgaard og dermed en magtkamp mellem de to fløje, der altid har været i partiet. En drøftelse af partiets almindelige politik druknede helt i denne tumult. Fixpunktet for personopgøret var det ovenfor omtalte forslag til vedtægtsændringer. Til en vedtagelse krævedes 2/3 flertal. Efter mange følelsesla-

dede indlæg fra de delegerede inden afstemningen, viste stemmeoptællingen, at der manglede 18 stemmer i at ændringen var vedtaget. Selvom Mogens Glistrup altså havde et meget stort flertal imod sig i denne sag, betragtedes afstemningsresultatet alligevel som en slags sejr for ham.

Magtkampen, om hvilken politisk linie partiet skulle følge, vandtes derimod klart af Kjærsgaard-fløjen. Partiets landsformand Johannes Sørensen havde i klare og utvetydige vendinger erklæret sig som tilhænger af den linie, hun stod for, og han truede ydermere med eksklusion af de kandidater til kommunal- og folketingsvalg, der ikke fulgte partidisciplinen. Ved valgene til partiets hovedbestyrelsen kom der magt bag denne trussel, idet Kjærsgaard-fløjen erobrede de nødvendige fem ud af hovedbestyrelsens syv pladser, der skulle til for at kunne gennemføre eksklusioner.

Landsmøder

Dette begivenhedsforløb måtte nødvendigvis sætte et endda meget stort spørgsmåltegn ved Fremskridtspartiets egnethed som en troværdig og pålidelig forligspartner. Den parlamentariske mulighed regeringen havde for at kunne slutte forlig til to sider, nemlig enten med Socialdemokratiet eller med folketinget øvrige borgerlige partier inklusive Fremskridtspartiet syntes her i september måned ikke at være nogen realistisk mulighed.

Dette var i hvert fald opfattelsen blandt de socialdemokrater, der samledes til årsmøde i Århus den 16.-17. september, et årsmøde der med den tilsyneladende stærke parlamentarisk placering og med stigende tilslutning i meningsmålingerne i ryggen struttet af selvtillid og sammenhold. Samtlige indlæg støttede partiledelsen i den valgte forhandlingslinje over for regeringen. Og samtlige

indlæg rettede stærk kritik mod regeringens plan.

Både formanden Svend Auken, næstformand Poul Nyrup Rasmussen og gruppeformand Ritt Bjerregaard koncentrerede deres indlæg om den splittelse, uenighed og mangel på handlekraft, de fandt, prægede regeringens arbejde. Ritt Bjerregaard karakteriserede regeringen som »tre slet drevne butikker med hver deres ophørsudsalg« og Poul Nyrup Rasmussen betegnede Venstre som »regeringens ideologiske fløjtetønde«. Han fremhævede iøvrigt tre afgørende opgaver, der måtte løses under de igangværende økonomiske forhandlinger: nedbringelse af arbejdsløsheden, en pensionsreform samt en uddannelsesreform.

Socialdemokratiet erklærede sig parat til at overtage regeringsansvaret med det samme. Derfor var ledelsen rimeligt hensynsfuld i dens omtale af Kristeligt Folkeparti og Centrumdemokraterne, og angrebne på Det radikale Venstre var moderate. Landsmødets signal til omverdenen var klar: Socialdemokratiet var et enigt, handlekraftigt og regeringsdueligt parti.

Det radikale Venstre holdt landsmøde i Herning i samme week-end. Her var stemningen en lidt anden. Landsformand Thorkild Møller erkendte, at partiet havde mange vanskeligheder at kæmpe imod, og at et par af dem var manglen på begejstring og lysten til at vinde. Udviklingen i Fremskridtspartiet blev flittigt brugt til at understrege rigtigheden af det radikale krav om, at de økonomiske reformer kun kunne gennemføres gennem forlig med Socialdemokratiet. At føre politik sammen med Fremskridtspartiet var efter de radikales vurdering det rene hasard: Danmarks fremtid skal ikke afgøres ved lodtrækning, som Jørgen Estrup udtrykte det.

Økonomiminister Niels Helveg Petersen er-

klærede, at en pensionsreform, gældende for de lønmodtagere, der kun havde folkepensionen at se frem til, skulle være med i de økonomiske forhandlinger. Dette var en klar markering over for de borgerlige politikere, især fra Venstre, som var modstandere af, at der blev lovgivet på dette område.

Den radikale økonomiministers udtalelse illustrerede den spændvidde, der var indenfor regeringen, når den sammenholdes med udtalelserne på Venstres landsmøde den 30. september til 1. oktober. Her blev det nemlig meget tydeligt markeret, at private pensionsordninger skulle være frivillige, og at der følgelig ikke skulle lovgives. Venstres tillidsfolk støttede klart ledelsen i denne politik og opfordrede den kraftigt til at stå fast på dette punkt. Dermed var der opstillet en væsentlig hindring for at kunne nå til en forståelse med Socialdemokratiet.

Venstres formand Uffe Ellemann-Jensen understregede i sin tale, at Venstre var rede til at bære kompromisser og at Venstre ønskede et bredt forlig, men at det bestemt ikke skulle være for enhver pris. Kunne det ikke lade sig gøre at opnå rimelige indrømmelser fra socialdemokraterne, måtte der selvfølgelig forhandles til anden side, d.v.s. med Fremskridtspartiet. Denne mulighed blev altså ikke udelukket på forhånd og signalerede dermed kommende vanskeligheder for regeringen, når taktikken i de videre forhandlinger med Socialdemokratiet skulle lægges.

Valg af Folketingets formand

På dette tidspunkt var det imidlertid ikke disse taktiske overvejelser, der optog regeringspartierne mest. Folketinget stod foran sin åbning den 3. oktober og dermed over for problemet med valg af formand. Dette er under normale omstændigheder ikke et problem, men den siddende formand Erik Ninn-Hansen var blevet valgt i januar 1989 ved en

kampafstemning med 75 mod 72 stemmer (se Økonomi og Politik 1989 nr.3).

Siden havde tre radikale folketingsmedlemmer erklæret, at de på grund af Erik Ninn-Hansens håndtering af den såkaldte Tamil-sag ikke ville stemme på ham igen. Dette standpunkt fastholdt de. Dermed var flertallet for et genvalg af Erik Ninn-Hansen væk og feltet åbent. En veritabel nervekrig tog nu sin begyndelse.

Socialdemokratiet meddelte, at partiets kandidat til formandposten var tidligere indenrigsminister Henning Rasmussen, som også støttedes af SF. Dermed var Fremskridtspartiet kommet i en nøgleposition. Partiet havde i januar undladt at stemme ved formandsvalget. Partiets folketingsgruppe havde siden fremsat som betingelse for at støtte hans genvalg, at samtlige folketingsmedlemmer fra regeringspartierne også stemte for ham. Bolden var dermed spillet tilbage i regerings egne rækker.

De tre radikale fastholdt imidlertid deres standpunkt. Afgørelsen var dermed atter lagt i hænderne på Fremskridtspartiet. Det store spørgsmål var, om folketingsgruppen kunne holde sammen. Både Knud Lind og Kristen Poulgaard havde nemlig efter Fremskridtspartiets landsmøde offentligt givet udtryk for, at partiet skulle støtte Erik Ninn-Hansens genvalg, med den begrundelse at dette valg ikke burde overlades til de tre radikale folketingsmedlemmer. Dette var i klar modstrid med den holdning folketingsgruppen tidligere havde fremlagt.

Knap havde partiets folketingsgruppe overstået én splittelse, før en ny var på vej. Den kunne blive yderligere uddybet, da Knud Lind meddelte, at han agtede at opstille som kandidat til formand for folketingsgruppen i opposition til den efter Helge Dohrmanns død fungerende formand Pia Kjærsgard.

Denne medelelse udløste en omgående indgriben fra partiets landsformand Johannes Sørensen, som i særdeles skarpe vendinger forlangte, at Knud Lind trak sit kandidatur, hvilket han så gjorde.

Den 28. september afholdtes møde i folketingsgruppen. På dette møde blev den i offentligheden hidtil temmelig ukendte Aage Brusgaard valgt til gruppeformand. Men kun med ni stemmer bag sig. Glistrup-fløjen markerede sin utilfredshed ved at undlade at stemme. Stridighederne var med andre ord ikke blevet bilagt, højst henlagt. På mødet blev det endvidere besluttet at opretholde partiets hidtidige betingelser for at stemme på Erik Ninn-Hansen, – men at partiet iøvrigt holdt nyt gruppemøde én time før Folketingets åbning, hvor spørgsmålet kunne tages op igen!

Efter forgæves at have søgt at overtale Fremskridtspartiet til at ændre holdning, måtte statsminister Poul Schlüter erkende, at Socialdemokratiets kandidat Henning Rasmussen ville blive valgt, hvis der ikke kom en kandidat fra regeringens side, som kunne samle alle regeringspartiernes stemmer. På et møde om aftenen den 2. oktober mellem de tre regeringspartiers gruppeformænd, et møde der var berammet til at vare én time, men som varede hele fem timer, viste det sig, at også Venstre ønskede en anden kandidat, fordi heller ikke alle Venstres folketingsmedlemmer kunne stemme for Erik Ninn-Hansen. Desuden var Venstres forsvarsminister Knud Enggaard blevet nævnt som kandidat. Mødet afslørede en dyb splittelse i regeringen, en splittelse det ikke blev lettere at hele, fordi Erik Ninn-Hansen simpelthen nægtede at trække sig.

Udgangen på mødet blev, at gruppeformændene tirsdag formiddag ville indstille til deres respektive grupper, at den konservative justitsminister H.P. Clausen blev valgt til for-

mand for Folketinget. Statsministeren og med ham Det konservative Folkeparti havde lidt et mærkbart – og efter mange mening – unødvendigt nederlag.

Ved Folketingets åbning den 3. oktober, det Erik Ninn-Hansen, der som tingets dørspræsident måtte lede afstemningen om valg af formand. Resultatet blev, at H.P. Clausen blev valgt med alle 6 borgerlige partiers stemmer, i alt 92, medens Henning Rasmussen fik 75 stemmer. Hermed afsluttede den efter dansk parlamentarisk tradition helt usædvanlige magtkamp om formandsposten. Om der hermed var indført en ny tradition med kampvalg til denne post, er det selvfølgelig endnu for tidligt at sige noget endeligt om. Men én gang er ingen gang, anden gang er begyndelsen til en vane.

Valget af H.P. Clausen nødvendiggjorde en mindre ministerrokade. Til ny justitsminister udnævntes de konservatives gruppeformand Hans Engell. Som ny gruppeformand udnævntes Lars P. Gammelgaard, som afløstes i fiskeriministeriet af den politiske ordfører Kent Kirk. Som ny politisk ordfører udnævntes som en overraskelse for mange den kun 29-årige Connie Hedegaard.

Statsministerens åbningstale var usædvanlig kort. Den koncentrerede sig om tre hovedpunkter, nemlig om udviklingen i verdenspolitikken og EF og Danmarks placering heri, om de samfundsøkonomiske problemer og om samarbejdsmulighederne i Folketinget. Under ingen af punkterne kom statsministeren med andre meldinger end dem, der var kendt i forvejen.

Forhandlingssammenbrud

Baggrunden for denne knaphed var selvfølgelig, at regeringen var midt i et forhandlingsforløb med Socialdemokratiet om de store økonomiske reformer, et forhandlings-

forløb der var ved at stramme til, hvis et resultat skulle nå at blive indarbejdet i finansloven for 1990.

Forhandlingerne var forløbet trægt. En række møder var afholdt, notater udarbejdet og omarbejdet. De meldinger, forhandlerne afgav efter møderne til offentligheden, lod forstå, at der ikke var sket afgørende gennembrud, men heller ikke sammenbrud. Udtalelserne bar i høj grad præg af at være forhandlingstaktiske udtalelser, og det var vel i det hele karakteristisk, at offentligheden hele tiden kunne følge med i »spillet udvikling«. Sportsreportagens vokabularium var brugbart: Hvem var i offensiven, hvem i defensiven, var der enighed om taktikken, hvem havde scoret sidst, var det fløjene eller midtbanen, der var vigtigst, kunne nerverne holde, hvem opnåede de største bifald fra tilskuerne for de løbende præstationer, alt imedens politiske kommentatorer udstedte gule kort.

Den 17. oktober kom det på det 15. møde til et endeligt forhandlingssammenbrud. Regeringen havde udarbejdet et fjerde oplæg til forhandlingerne og forlangte nu, at Socialdemokratiet accepterede dette oplæg som grundlag for de videre forhandlinger. Dette kunne Socialdemokratiet ikke gå med til. De opfattede udspillet som et ultimatum, hvilket regeringen selvfølgelig benægtede. Og hermed var kampen om placering af ansvaret for sammenbruddet i fuld gang.

En ansvarsplaceringen kan på grundlag af det i dag tilgængelige materiale selvfølgelig ikke foretages. Men det synes dog som om, at den politiske afstand simpelthen var for stor, – og den politiske vilje lille. Det fremgik i hvert fald af udtalelserne fra parterne, at skattereformens satser for de højeste indtægter, pensionsspørgsmålet og en reform af dagpengesystemet med en højere egenbetaling samt omfanget af de offentlige besparelser var uoverstigelige hindringer.

Hertil kan så lægges, at Socialdemokratiet øjensynlig vurderede den parlamentariske situation således, at regeringen på grund af Fremskridtspartiets ustabilitet i praksis ikke havde andre muligheder end at slutte forlig med Socialdemokratiet. Partiet kan derfor have opfattet sig som værende i en så stærk forhandlingsposition, at større indrømmelser på socialdemokratiske kernespørgsmål var unødvendige.

Stod Socialdemokratiet fast kunne det også medføre en øget intern uenighed i – måske endog splittelse af – regeringen, da Det radikale Venstre jo klart havde tilkendegivet, at det var imod at basere så væsentlige dele af den økonomiske politik på Fremskridtspartiet, medens omvendt Venstre og hovedparten af de konservative under ingen omstændigheder ønskede endnu et solidt socialdemokratisk fingeraftryk på regeringens økonomiske politik. Dertil havde Fremskridtspartiets beskyldninger om, at den borgerlige regering førte socialdemokratisk politik og Fremskridtspartiets fremgang ved det seneste valg gjort for stort et indtryk. Konkurrencen om stemmerne på højrefløjen var mærkbar.

Endelig kan det ikke afvises, at hele iscenesættelsen af processen med offentliggørelsen af to store planer, den megen presseomtale af selve forhandlingsforløbet, de løbende politiske udtalelser fra forhandlerne o.s.v. i sig selv kan have blokeret for gennemførelsen af de nødvendige indrømmelser. Offentlige udtalelser binder, og det kræver en ekstra indsats at forklare bagefter, at man alligevel ikke stod fast på egne standpunkter og derfor kunne risikere at blive bedømt som utroværdig, ligesom ændrede standpunkter kan give et indtryk af, at den ene part har »vundet« og den anden »tabt«.

Finansloven

Efter sammenbruddet af forhandlingerne med Socialdemokratiet, fulgte LO trop og besluttede at trække sig ud af de igangværende trepartforhandlinger. Uden socialdemokratisk deltagelse i de økonomiske forhandlinger tilkendegav LO, at det ikke havde tiltro til at videre forhandlinger ville føre til noget positivt. Der skulle nu lægges maksimalt pres på regeringen.

Regeringens parlamentariske situation var nu ganske kompliceret. De store reformtemaer var stadig uløste og foran ventede en vedtagelse af finansloven for 1990, – eller et folketingsvalg.

Den 23.oktober afholdt regeringen møde om formuleringen af en strategi for de forestående finanslovsforhandlinger. Uenigheden herom i regeringen var åbenlys. Især Venstre, men også Det konservative Folkeparti fastholdt, at regeringen nu måtte søge forlig med de borgerlige partier, det vil sige også med Fremskridtspartiet, medens Det radikale Venstre fastholdt, at Socialdemokratiet på en eller anden måde måtte inddrages. Det tog fire timer og en trussel fra statsministeren om, at han ville træde tilbage, før regeringspartierne blev enige om at søge finansloven vedtaget med det borgerlige flertal. Det radikale Venstre havde måttet strække våben. Partiet ønskede under ingen omstændigheder valg på dette tidspunkt, hvor meningsmålerne viste en endog meget markant tilbagegang for partiet.

Regeringens forhandlingslinie blev kraftigt støttet på Det konservative Folkepartis landsrådsmøde i København den 28.-29. oktober. Såvel partiets formand statsminister Poul Schlüter som langt hovedparten af de delegerede erklærede, at Socialdemokratiet slet ikke var interesseret i forlig, men drev et benhårdt spil om magten i Danmark, og at

det nu var sidste chance for det borgerlige flertal til at vise, at det var i stand til at stå sammen om en borgerlig politik. Højredrejningen på landsrådsmødet var ikke til at tage fejl af. Den hyldning, der nærmest demonstrativt blev Erik Ninn-Hansen til del, da han tog ordet, understregede stemningen på landsrådsmødet.

Dagen efter landsrådsmødet meddelte statsministeren som en fuldstændig overraskelse for alle, at finansminister Palle Simonsen havde ønsket at trække sig tilbage fra politik for at overtage en stilling som direktør for ATP. Timingen og den politiske kontekst, hvori dette skete, medførte selvfølgelig, at Palle Simonsens beslutning blev udlagt som en politisk manifestation. Han opfattedes som talsmand for de brede politiske løsninger, hvilket i dansk politik efterhånden er blevet et synonym for forlig med Socialdemokratiet, hvorfor hans tilbagetræden blev tolket som udtryk for dels en skuffelse over sammenbruddet i forhandlingerne om de store økonomiske reformer dels en utilfredshed med, at hans linie ikke længere nød fremme i regeringen. Som ny finansminister udnævntes den konservative arbejdsminister Henning Dyremose og i hans sted udnævntes den konservative Knud E. Kierkegaard til arbejdsminister.

Fremskridtspartiet var med regeringens beslutning bragt i en nøgleposition og det oven i købet i et spørgsmål, hvor partiet i dets 16 års lange parlamentariske karriere aldrig tidligere havde stemt for en finanslov. Dette agtede partiet heller ikke at gøre denne gang, med mindre det opnåede væsentlige indrømmelser vedrørende skattelettelser og øgede offentlige besparelser, meddelte den politiske ordfører Pia Kjærsgaard. Tilsvarende meddelte Socialdemokratiet, at det ville stemme imod finansloven, hvis ikke den indeholdt bestemmelser, der viste, at partiet var blevet imødekommet på en række af de

punkter, der var indeholdt i »Gang i 90erne«.

Dette fremgik klart af en debat i Folketinget den 7. november om regeringens økonomiske reform. Her havde Svend Auken spurgt om regeringen var villig at afbryde de igangværende forhandlinger med Fremskridtspartiet om finansloven og i stedet lade det vigtige spørgsmål om budgettet indgå i en samlet drøftelse med Socialdemokratiet. Hertil havde statsministeren svaret ja, men under den klare forudsætning, at Socialdemokratiet ville tilkendegive, at det var udelukket, at Socialdemokratiet skulle stemme mod finansloven. En sådan tilkendegivelse blev ikke givet under den videre debat.

I denne uafklarede politiske situation gik de danske vælgere til amts- og kommunal valg den 21. november. Selvom kommunalvalgene ifølge sagens natur i høj grad er afhængige af de lokale og regionale forhold kunne det ikke undgås, at den landspolitiske situation kom til at spille en vis rolle i valgkampagnen. I hvert fald blev resultatet taget til indtægt af de partier, der havde fremgang, som en bekræftelse af deres politiske linie i de store økonomiske forhandlinger, medens de partier, der havde tilbagegang, selvfølgelig omvendt henviste til at lokalpolitik og landspolitik ikke havde noget med hinanden at gøre.

Valgresultaterne viste, at Det konservative Folkeparti endnu en gang havde måttet notere en endda ikke ringe tilbagegang, medens Fremskridtspartiet havde stor fremgang, en fremgang der dog må vurderes på baggrund af partiets katastrofevalg i 1985, hvor partiet næsten blev udslettet lokalpolitisk. Venstre kunne notere en pæn fremgang, medens det tredje regeringsparti – de radikale – fik en følelig tilbagegang. Socialdemokratiet fik vendt nedgangslinien fra sidste lokalvalg til en beskeden fremgang. Alt i alt var det et resultat, der ikke gjorde de igangværende finanslovsforhandlinger lettere.

Disse forhandlinger fulgte det klassiske mønster. Fremskridtspartiet krævede væsentlig højere skattelettelser og offentlige besparelser end regeringen havde foreslået. Regeringen på sin side erklærede Fremskridtspartiets krav for fuldstændigt urealistiske og uansvarlige. Fastholdt Fremskridtspartiet kravene, ville det efter regeringens opfattelse være ensbetydende med, at partiet fortsat var useriøst og i virkeligheden ønskede at drive regeringen i armene på Socialdemokratiet.

Et af Fremskridtspartiets hovedkrav var en afskaffelse af renteafgiften med tilbagevirkende kraft. Den 29. november tilbød regeringen at ophæve afgiften med virkning fra den 1.1.1990. Den 30. november besluttede den socialdemokratiske folketingsgruppe, i et forsøg på at overhale regeringen højre om, at foreslå en total ophævelse af renteafgiften. Hensigten var givetvis at få Fremskridtspartiet til at stemme for dette forslag og ikke regeringens og dermed blokere for et finanslovsforlig mellem regeringen og Fremskridtspartiet. Taktikken blev imidlertid en boomerang for Socialdemokratiet. Partiet var deltager i et tidligere delforlig om renteafgiften. Regeringen anså sig nu som løst fra dette forlig, og på denne baggrund valgte regeringen omgående at tilbyde Fremskridtspartiet en afskaffelse af afgiften med tilbagevirkende kraft fra den 1. januar 1988. Godt 700.000 skatteydere ville hermed slippe for at indbetale renteafgiften.

Dette var tilsyneladende det tilbud, der skulle til, for at skabe et gennembrud i forhandlingerne. Den 30. november 1989 kl. 23.50 kunne statsminister Poul Schlüter nemlig meddele, at der var indgået et finanslovsforlig mellem regeringen og Fremskridtspartiet, som hermed for første gang overhovedet erklærede sig indforstået med at stemme for en finanslov.

Forliget var en rammeaftale, hvor de konkrete tal skulle findes i senere forhandlinger. Blandt hovedpunkterne i aftalen kan nævnes offentlige besparelse på 11 milliarder, hvilket var 3 mia mere end regeringen oprindeligt havde foreslået. 9.5 mia skulle findes ved egentlige besparelser og privatiseringer, medens 1.5 mia skulle hentes via øgede gebyrer og afgifter. Desuden var der afgiftslettelser på grænsehandelsvarer, nedsættelse af benzinafgiften, nedsættelse af selskabsbeskatningen fra 50 til 40%, nedbringelse af statsgælden med de beløb privatiseringerne ville indbringe, bortskæring af 5000 stillinger inden for skattevæsenet, begrænsninger i en række erhvervsstøtteordninger samt knap 2.5 mia. endnu uspecificerede besparelser eller skatte- og afgiftsforhøjelser.

Den 14. december var finanslovsforslaget til sidste behandling i Folketinget. Interessen samlede sig især om Socialdemokratiets stemmeafgivning. Under de stedfundne finanslovsforhandlinger havde partiet gentagne gange erklæret, at det ville stemme imod finansloven, såfremt regeringen ikke knyttede finansloven for 1990 sammen med væsentlige dele af de langsigtede økonomiske reformforslag, som Socialdemokratiet havde fremlagt.

Denne holdning kunne ses som en forhandlingstaktisk position, hvor ræsonnementet givetvis var, at regeringen ikke ville være i stand til at opnå et forlig med Fremskridtspartiet. Kunne et sådant forlig ikke indgås og Socialdemokratiet opretholdt sit standpunkt om at ville stemme imod finansloven, ja så ville regeringens parlamentariske grundlag være væk og et folketingsvalg uundgåeligt.

Nu havde regeringen imidlertid sikret sig Fremskridtspartiets støtte. Også Kristeligt Folkeparti og Centrumdemokraterne – sidstnævnte på nær i visse enkeltpørgsmål – ville

støtte regeringen. Regeringens parlamentariske grundlag var dermed sikret *inden* afstemningen. Alligevel stemte Socialdemokratiet imod finanslov 1990. Dermed var der åbnet op for en helt ny parlamentarisk praksis i dansk politik.

Finanslovsafstemninger indtager en ganske speciel stilling i dansk parlamentarisme. Traditionelt har disse afstemninger været en målestok for, hvad der er blevet kaldt »graden af ansvarlighed«. Stærkt oppositionelle partier eller deciderede protestpartier har konsekvent stemt imod finanslovene, medens de partier, der har udformet dansk politik gennem forhandlinger og kompromisser, har stemt for finanslovene ved den endelige afstemning, selvom de ikke har været enige i forslaget. De har vist »ansvarlighed«.

Finanslovsafstemningerne har endvidere været brugt til at afprøve regeringernes parlamentariske grundlag. I 1967 f.eks. truede VKR-partierne med at stemme imod, hvis ikke den socialdemokratiske regerings støtteparti, Socialistisk Folkeparti, stemte for finansloven, hvilket partiet så gjorde, iøvrigt for første gang. Herefter stemte alle partierne for finansloven. I 1983 stemte Socialdemokratiet imod finansloven med den begrundelse, at Firkloverregering ikke havde sit parlamentariske grundlag i orden, da Fremskridtspartiet på forhånd havde meddelt, at det ikke ville stemme for loven. Resultatet blev folketingsvalget i januar 1984.

I 1989 var regeringens parlamentariske grundlag imidlertid sikret på forhånd og alligevel stemte Socialdemokratiet imod. Det er i dette forhold, at nyskabelsen ligger. Socialdemokratiet begrundede sin holdning med, at finansloven simpelthen var for socialt uretfærdig, at den forværrede arbejdsløsheden og gælden til udlandet og iøvrigt indeholdt brud på en række aftaler. Det var således en politisk indholdsvurdering, der betin-

gede det socialdemokratiske nej. Noget sådant er almindeligt i andre lande. Her kan et oppositionsparti ikke drømme om at stemme for landets budget, hvis det ikke har haft andel i dets udformning. Det er denne praksis, der måske er ved at finde vej ind i dansk politik.

Visse årstal fremstår som særligt betydningsfulde i Danmarks politiske historie. 1989 vil blive et af dem. For første gang i partiets 17-årige historie havde Fremskridtspartiet stemt for en finanslov, hvilket fik Pia Kjærsgaard til at udtale, at Fremskridtspartiet nu var en ansvarligt parti, medens Socialdemokratiet var det nye protestparti. For første gang havde Socialdemokratiet stemt imod en finanslov, selvom regeringens parlamentariske basis var afklaret. For første gang havde Folketinget måttet igennem to kampafstemninger om formandsvalget. Mindretalsparlamentarismen avlede nye politiske adfærdsmønstre.

Regeringens position var umiddelbart blevet styrket med vedtagelsen af finansloven. Regeringen havde formået at udnytte den mulighed den havde til, at finde sit flertal til to sider i folketingssalen. Som en konsekvens af finanslovsforliget syntes Socialdemokratiet at være blevet isoleret i dansk politik. Og Det radikale Venstre havde måttet opgive sin modstand mod at basere regeringens politik på fløjene i dansk politik og iøvrigt se dets rolle i regeringen som formidleren af et samarbejde »hen over midten« som – i hvert fald midlertidigt – udspillet. Denne rolle i dansk politik syntes Centrumdemokraterne at være på vej til at overtage under ledelse af den nye formand Mimi Jakobsen.

Finanslovsaftalens karakter af rammeaftale nødvendiggjorde, at en række udfyldende forhandlinger skulle føres mellem forligspartierne i løbet af 1990. Her er det nok værd at være opmærksom på, at Fremskridtspar-

tiets uvante rolle som forligsparti og dets tradition for interne opgør og splittelser meget vel kan indebære, at den nye politiske konstellation, som finanslovsafstemningen frembragte, hurtigt kan ændres igen. Intet er forudsigeligt i dansk politik.